

دانشگاه باقر العلوم «علیه السلام»

دانشکده: علوم سیاسی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته: علوم سیاسی

عنوان :

مبانی قرآنی حکومت جهانی + حضرت مهدی

استاد راهنما:

دکتر غلامرضا بهروز لک

استاد مشاور:

دکتر منصور میراحمدی

نگارش:

مطهره سادات شفیعی دارابی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم

«بقیة الله خیر لکم ان کنتم مومنین»

تقدیم به محضر مبارک صاحب الزمان که جهانی در انتظار ظهورش به سر می‌برند و تقدیم به روح مطهر امام خمینی (ره) که با انقلاب اسلامی فضای ایران را با بوی قرآن و اهل بیت 7 عطرآگین کرد.

تشکر و تقدیر

بجاست که در آغاز این تحقیق، از محضر همه‌ی دانشمندان الهی و بزرگان علمی که کتب ارزشمند آنان دستمایه این تحقیق بوده تقدیر و قدردانی نموده و برای آنان که به جوار رحمت حق پر گشودند طلب علو درجات نمایم.

و همچنین از اساتید بزرگوار خود حضرت حجت الاسلام و المسلمین آقای دکتر غلامرضا بهروز لک و حضرت حجت الاسلام و المسلمین آقای دکتر منصور می‌راحمادی و حضرت حجت الاسلام و المسلمین آقای دکتر محمدرضا شری‌عتمدار که راهنمایی و مشاوره و نظارت و ارزیابی این پایان‌نامه را به بزرگواری خویش پذیرفته‌اند و دیگر عزیزان دانشگاه باقرالعلوم 7 تشکر و سپاس‌گزاری نمایم.

در پایان از خانواده‌ی مهربان و دوستان عزیزم که انجام این کار، جز با همکاری‌های آنان به سرانجام نمی‌رسید نهایت تشکر و قدردانی را دارم.

چکیده

موعودگرایی و آینه بشریت، همواره یکی از مباحث مهم بوده که دغدغه ادیان و مکاتب مختلف جهان را به خود اختصاص داده است، به طوری که همه در انتظار منجی و مصلح آخرالزمان به سر می‌برند. این پایان‌نامه در صدد است تا با توجه به مبانی قرآنی به حکومت جهانی آرمانی مورد نظر اسلام بپردازد.

ضرورت برپایی حکومت صالحان و جهان شمولی آن از جمله مبانی است که در قرآن به آن پرداخته شده، آنجایی که قرآن نوید می‌دهد که روزی صالحان و مستضعفان حاکم زمین می‌شود و ندای توحید و یکتاپرستی بر مدار دین اسلام هم‌جهان را می‌نوردد و امنیت و عدالت در بالاترین سطح محقق می‌گردد و حکومت آرمانی صالحان شکل می‌گیرد که در سایه چنین حکومتی، همه انسانها در سیر هدایت و شکوفایی استعدادهای بالقوه به آن هدف و حقیقت یعنی مقام خلیفه‌اللهی انسان دست می‌یابند.

به طور کلی، از مجموع تفاسیر آیاتی که در مورد غلبه دین اسلام بر ادیان دیگر (پیروزی حق بر باطل)، استخلاف، وراثت ارض، افساد بنی‌اسرائیل و مهلت شیطان در وقت معلوم می‌باشد می‌توان به ضرورت برپایی حکومت عدل الهی پی‌برد و از تفاسیر آیاتی که در مورد رسالت جهانی پیامبر (ص)، جامع‌نگری اسلام، خطاب جهانی قرآن با لفظ «للعالمین» و فطرت می‌باشد به جهان‌شمولی حکومت آرمانی می‌رسیم که علاوه بر اینها دلایل عقلی چون بحث صراط مستقیم و راه حق و توحیدمدار بودن هستی و دلایل نقلی شامل آیات با تعبیر «الارض» و «ی‌ملا» مؤید بر جهانی بودن حکومت حضرت مهدی (عج) است.

بنابراین با توجه به تفاسیر جامع از آیات مربوطه به این نتیجه می‌رسیم که حکومت جهانی عدل الهی که همگان شیفته تحقق آنند، تحقق آن توسط موعود آخرالزمان حضرت مهدی (عج) ضرورت دارد که جهان را به سرمنزل مقصود رهنمون سازد. واژگان کلیدی: قرآن، حکومت جهانی، مبای حکومت جهانی صالحان.

فهرست مطالب

1	مقدمه: طرح تفصیلی پژوهش.....
2	1- بیان مسأله:.....
2	2- علت انتخاب موضوع، اهمیت و فایده:.....
3	3- سابقه پژوهش:.....
3	4- سؤال اصلی پژوهش:.....
3	5- فرضیه پژوهش:.....
4	6- مفاهیم و متغیرها:.....
4	7- سؤالات فرعی پژوهش:.....
4	8- پیش فرض های پژوهش:.....
5	9- اهداف پژوهش:.....
5	10- روش پژوهش:.....
5	11- روش گردآوری اطلاعات و داده ها:.....
5	12- سازماندهی پژوهش:.....
6	فصل اول: کلیات، مفاهیم و چارچوب نظری
7	مقدمه:.....
8	بخش اول: مفاهیم
8	1- مبانی:.....
8	2- دولت:.....

- 3- دولت - شهر: 9
- 4- دولت ملی: 10
- 3- حکومت: 10
- 5- انواع حکومت 11
- 5-1) حکومت‌های خودکامه و استبدادی: 11
- 5-2) حکومت دموکراسی: 12
- 5-3) حکومت دینی: 13
- 5-4) حکومت جهانی: 15

بخش دوم: قرآن و پاسخگویی به مباحث سیاسی - اجتماعی.

1- دعوت به کارهای نیک و پرهیز از کارهای ناپسند: Error! Bookmark not defined.

defined.

2- توصیه به عدالت‌ورزی و نیکوکاری: Error! Bookmark not defined.

3- مهرورزی با دیگران: Error! Bookmark not defined.

4- دعوت به همزیستی مسالمت‌آمیز: Error! Bookmark not defined.

5- دوری از سلطه‌پذیری: Error! Bookmark not defined.

6- دعوت به انفاق و دستگیری از مستمندان: Error! Bookmark not defined.

7- پایداری بر پیمان‌ها و تعهدات: Error! Bookmark not defined.

بخش سوم: روش‌شناسی فهم قرآن کریم.

1- ویژگی‌های قرآن: Error! Bookmark not defined.

2- امکان و ضرورت تفسیر قرآن: Error! Bookmark not defined.

3- اقسام روش‌های تفسیر قرآن: Error! Bookmark not defined.

3-1. تفسیر به مآثور: Error! Bookmark not defined.

3-1-1 قرآن به قرآن: Error! Bookmark not defined.

3-1-2 تفسیر قرآن به سنت: (روش تفسیر روایی یا مآثور): Error!

Bookmark not defined.

3-1-3. تفسیر قرآن به قول صحابی و تابعی: Error! Bookmark

not defined.

2-3. اقسام تفسیرهای اجتهادی عبارتند از: Error! Bookmark not

defined.

1-2-3. تفسیر ادبی: Error! Bookmark not defined.

2-2-3. تفسیر بلاغی و بیانی: Error! Bookmark not defined.

3-2-3. تفسیر لغوی: Error! Bookmark not defined.

4-2-3. تفسیر فقهی: Error! Bookmark not defined.

5-2-3. تفسیر کلامی: Error! Bookmark not defined.

6-2-3. تفسیر فلسفی: Error! Bookmark not defined.

7-2-3. تفسیر عرفانی (اشاره‌ای): Error! Bookmark not

defined.

8-2-3. روش تفسیر علمی (تفسیر علوم تجربی قطعی): Error!

Bookmark not defined.

9-2-3. تفسیر تربیتی: Error! Bookmark not defined.

10-2-3. تفسیر اجتماعی: Error! Bookmark not defined.

11-2-3. تفسیر جامع: Error! Bookmark not defined.

4- آیات مهدویت در قرآن: Error! Bookmark not defined.

1- آینه بشریت و اندیشه نجات بخشی: Error! Bookmark not

defined.

2- حکومت جهانی امام مهدی+: Error! Bookmark not defined.

3- وارثان حقیقی زمین: Error! Bookmark not defined.

4- وجود امام مهدی+: Error! Bookmark not defined.

5- نسبت امام مهدی+: Error! Bookmark not defined.

6- امامت حضرت مهدی+: Error! Bookmark not defined.

7- غیبت: Error! Bookmark not defined.

8- غیب: Error! Bookmark not defined.

9- انتظار: Error! Bookmark not defined.

10- نشانه‌ها و وقایع ایام ظهور: Error! Bookmark not defined.

11- رجعت: Error! Bookmark not defined.

12- نزول حضرت عیسی 7: Error! Bookmark not defined.

13- پایان مهلت شیطان: Error! Bookmark not defined.

14- فضیلت منتظران ظهور: Error! Bookmark not defined.

15- - کامل شدن عقول: Error! Bookmark not defined.

16- خونخواهی حضرت مهدی + از دشمنان ائمه: Error! Bookmark not

defined.

بخش چهارم: چگونگی کاربرد الگوی تحلیل در رساله. Error! Bookmark not defined.

فصل دوم: ضرورت تحقق حکومت جهانی حضرت مهدی + Error! Bookmark not

defined.

مقدمه: Error! Bookmark not defined.

1- غلبه دین اسلام (پیروزی حق بر باطل): Error! Bookmark not defined.

2- استخلاف (خلیفه الهی): Error! Bookmark not defined.

3- وراثت ارض: Error! Bookmark not defined.

4- افساد بنی اسرائیل: Error! Bookmark not defined.

5- مهلت شیطان تا وقت معلوم: Error! Bookmark not defined.

نتیجه: Error! Bookmark not defined.

فصل سوم: ادله جهان شمولی حکومت آرمانی. Error! Bookmark not defined.

- مقدمه: Error! Bookmark not defined.

1- ادله جهان شمولی اسلام: Error! Bookmark not defined.

1-1. رسالت جهانی پیامبر 6: Error! Bookmark not defined.

- 2-1 جامع‌نگری اسلام: Error! Bookmark not defined.
- 3-1 خطاب جهانی قرآن با لفظ «العالمین» Error! Bookmark not defined.
- 4-1 فطرت: Error! Bookmark not defined.
- 2- دلائل جهانی بودن حکومت حضرت مهدی+: Error! Bookmark not defined.
- 1-2 دلائل عقلی: Error! Bookmark not defined.
- 2-2 دلائل نقلی: Error! Bookmark not defined.
- نتیجه: Error! Bookmark not defined.
- فصل چهارم: شاخص‌ها و ویژگی‌های حکومت جهانی حضرت مهدی+ Error! Bookmark not defined.
- مقدمه: Error! Bookmark not defined.
- 1- ویژگی‌های ساختاری: ساختار امامت (امام و امت): Error! Bookmark not defined.
- 1-1 نقش و جایگاه امام (رهبر): Error! Bookmark not defined.
- 2-1 نقش و جایگاه امت (مردم): Error! Bookmark not defined.
- 1-2-1 مقبولیت (پذیرش) مردم: Error! Bookmark not defined.
- 2-2-1 بیعت: Error! Bookmark not defined.
- 3-2-1 نقش نظارتی: Error! Bookmark not defined.
- 3-1 نقش و جایگاه کارگزاران: Error! Bookmark not defined.
- 1-3-1 حضور زنان در میان کارگزاران: Error! Bookmark not defined.
- 2-3-1 نظارت بر کارگزاران: Error! Bookmark not defined.
- 4-1 نقش و جایگاه حزب: Error! Bookmark not defined.
- 2- ویژگی‌های عملکردی (کارکردی): Error! Bookmark not defined.
- 1-2 ویژگی‌های سیاسی: Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined. 1-1-2. احیای دین اسلام و کلمه توحید:

defined.

Error! Bookmark not defined...... 2-1-2. امنیت فراگیر:

Error! Bookmark not defined. 3-1-2. ایجاد عدالت و ریشه‌کنی ظلم و ستم:

not defined.

Error! Bookmark not defined...... 2-2. ویژگی‌های اقتصادی:

Error! Bookmark not defined.... 3-2. ویژگی‌های فرهنگی - اجتماعی:

Error! Bookmark not defined...... 4-2. پیشرفت علمی و فنی:

Error! Bookmark not defined...... نتیجه:

Error! Bookmark not defined...... خلاصه و نتیجه‌گیری

Error! Bookmark not defined...... فهرست منابع

Error! Bookmark not defined...... الف) منابع فارسی:

Error! Bookmark not defined...... ب) منابع عربی:

Error! Bookmark not defined...... ج) مقالات:

مقدمه:

طرح تفصیلی پژوهش

1- بیان مسأله:

یکی از مهم‌ترین اهداف انبیاء، ایجاد نظام احسن بر پایه توحید و عدل است که انسان‌ها بتوانند در سایه چنین حکومتی به نهایت معرفت و کمال دست یابند. نظامی که در آن نه ظالمی باشد و نه مظلومی، به حق کسی تجاوز نشود و عدالت، سایه خویش را بر سر جهان بگسترده. اعتقاد به چنین حکومتی که توسط منجی و مصلحی ایجاد خواهد شد، مورد اتفاق همه مکاتب و ادیان است و تمام ملل عالم به نظاره چنین روزی نشسته‌اند. خدا در قرآن، روزی را نوید می‌دهد که مستضعفین جهان با سلاح ایمان و عمل صالح بر مستکبرین پیروز می‌شوند و اسلام به عنوان دین برتر، تمام جهان را تسخیر می‌کند که چنین حکومتی با قیام و ظهور حضرت مهدی+ ایجاد می‌شود. این پایان‌نامه با توجه به ادله و دلایل قرآنی به حکومت جهانی واحد و عدل‌گستر می‌پردازد.

2- علت انتخاب موضوع، اهمیت و فایده:

بر اساس حدیث متواتری که از رسول خدا⁶ وجود دارد که: «من مات و لم یعرف امام زمانه مات میتة جاهلیه»¹؛ «کسی که بمیرد و امام زمان خویش را نشناسد به مرگ جاهلیت مرده است.» موضوع خویش را در رابطه با مهدویت و حکومت امام عصر+ انتخاب کردم، زیرا شناخت آن حضرت بر هر شخصی واجب است و می‌توان با شناخت بالاتر زمینه را برای تعجیل در ظهورش فراهم ساخت.

در مورد اهمیت موضوع همین بس که یکی از دغدغه‌های مقام معظم رهبری که در جمع کارگزاران نظام اسلام مطرح شد، این بود که باید برای رسیدن به حکومت جهانی امام

1 - علی رضا صابری یزدی، *الحکم الزهراء*، محمد رضا انصاری محلاتی، چاپ و نشر، سازمان تبلیغات اسلامی، قم، بی تا، ص 108.

مهدی+ باید کشوری به عنوان الگو در زمینه دعوت مردم جهان به آن حکومت آرمانی داشته باشیم و به عنوان کشوری اسلامی زمینه‌ساز ظهورش باشیم. و فایده بحث آن است که می‌توان آشنایی بیشتر با مفاهیم عمیق قرآنی و تفاسیر مختلف در زمینه حکومت جهانی برداشت و از قرآن، در جهت شناخت بهتر و صحیح‌تر حکومت جهانی استفاده کرد.

3- سابقه پژوهش:

کتاب، مقالات و پایان‌نامه‌های زیادی در مورد حکومت حضرت مهدی+ نگاشته شده است که هر یک از زاویه‌ای به بحث نگاه می‌کنند برخی، به جهان پیش از ظهور پرداختند و حوادث آن را بررسی کرده‌اند، برخی به یک بخش از حکومت آن حضرت نگاه کرده‌اند مانند نقش مردم در حکومت آن حضرت یا نقش سپاهیان و یا نقش زنان در حکومت عدل جهانی، کتبی به ویژگی‌های جهان و وقایع پیش از ظهور و ویژگی‌های پس از ظهور پرداخته‌اند مانند: «حکومت جهانی حضرت مهدی+» از آیت الله مکارم شیرازی، «امامت و مهدویت» از آیت الله صافی گلپایگانی، «عصر زندگی و چگونگی آینده انسان» از آقای محمد حکیمی، «خورشید مغرب» از محمدرضا حکیمی، «عصر ظهور» از علی کورانی و «زنان در حکومت امام زمان+» از محمدجواد طبسی، پایان‌نامه «نقش مردم در حکومت آرمانشهر مهدوی» از خانم اعظم دهقان و دهها و صدها کتاب و مقالات دیگر. اما در این پایان‌نامه از زاویه رویکرد به ادله قرآنی به این امر پرداخته شده است که تاکنون صورت نگرفته است.

4- سؤال اصلی پژوهش:

مبانی قرآنی حکومت جهانی حضرت مهدی+ چیست؟

5- فرضیه پژوهش:

با توجه به ادله و دلایل قرآنی چون وراثت زمین توسط مؤمنان صالح و مستضعفان (قصص/5 - انبیاء/105) و پیروزی و غلبه حق بر باطل در جهان هستی (انبیاء/18 - اسراء/81) و استخلاف و خلیفه الهی (بقره/30 - نور/55) که حکومت جهانی را ضروری می‌داند و همچنین بر اساس جهانشمولی دین اسلام اراده خدا بر آن قرار گرفته که روزی در

آخر الزمان، جهان توسط حکومت جهانی عدل به رهبری امام عصر+ و یاران آن حضرت به سرانجام مطلوب خود برسد و دین جهانی اسلام، تمام انسانها را از بن بست جهالت و تباهی به سعادت و نور رهنمون کند.

6- مفاهیم و متغیرها:

مفاهیم پژوهش شامل: مبانی، حکومت جهانی، حکومت جهانی حضرت مهدی+.

مبانی: مبانی نظری هر بحثی، مفروضها و مؤلفه‌های بنیادی تشکیل دهنده آن بحث است که به شکل منسجم و مستدل و منطقی در کنار هم قرار گرفته‌اند.¹

حکومت جهانی: حکومتی که با رهبری و حکومت مرکزی واحد کل جهان را اداره می‌کند و تحت فرمانروایی قرار می‌دهد.

حکومت جهانی حضرت مهدی+: بر طبق دیدگاه و اعتقاد شیعه، امام مهدی+ که در غیبت کبری هستند، حکومت جهانی ایجاد خواهد کرد که صلح و امنیت و عدالت را در همه جهان می‌گستراند.

7- سؤالات فرعی پژوهش:

- 1- روش‌شناسی فهم قرآن کریم چگونه است؟
- 2- بیان ضرورت تحقق حکومت جهانی مهدوی در قرآن کریم چیست؟
- 3- ادله جهان‌شمولی حکومت آرمانی در قرآن کریم چیست؟
- 4- شاخص‌ها و ویژگی‌های حکومت جهانی حضرت مهدی+ از دیدگاه قرآن کریم چیست؟

8- پیش‌فرض‌های پژوهش:

- 1- عقیده شیعه بر آن است که حضرت مهدی+، دوازدهمین جانشین پیامبر6 و فرزند امام حسن عسکری+، هم‌اکنون زنده است و در غیبت کبری به سر می‌برد. اوست که روزی

1 - علی علویان، مبانی نظری مردم‌سالاری دینی، دانشگاه باقرالعلوم، قم، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، 1383، ص 4.

- حکومت جهانی عدل را در جهان برپا می‌دارد و جهان در انتظار ظهورش است.
- 2- سایر فرق اسلامی، به ظهور حضرت مهدی+ اعتقاد دارند اما گرچه او را از دودمان پیامبر 6 می‌دانند اما تولدش را در آخرالزمان می‌دانند.
- 3- علاوه بر مسلمین، دیگر ادیان و مکاتب آسمانی و زمینی به مصلح و منجی در آخرالزمان اعتقاد دارند که جهان را پر از امنیت و صلح می‌کند.
- 4- در میان شیعه و سنی، این امر پررنگ‌تر است و آیات و روایات زیادی در این زمینه وجود دارد.

9- اهداف پژوهش:

هدف، تلاش علمی در راستای شناخت بهتر آن حکومت است.

10- روش پژوهش:

روش پژوهش توصیفی و تحلیلی است.

11- روش گردآوری اطلاعات و داده‌ها:

روش گردآوری اطلاعات و داده‌ها، کتابخانه‌ای می‌باشد.

12- سازماندهی پژوهش:

پژوهش دارای یک مقدمه و چهار فصل می‌باشد که شامل:

فصل اول به کلیات که شامل مفاهیم و چهارچوب نظری است پرداخته می‌شود. در فصل دوم ضرورت تحقق حکومت جهانی بررسی می‌شود. فصل سوم به ادله جهان‌شمولی حکومت آن حضرت از دیدگاه قرآن می‌پردازد و در فصل چهارم، شاخص‌ها و ویژگی‌های حکومت آن حضرت بررسی می‌شود. و در خاتمه نتیجه‌گیری و فهرست منابع آورده می‌شود.

فصل اول:

کلیات، مفاهیم و چارچوب نظری

مقدمه:

قبل از پرداختن به موضوع اصلی پژوهش، ضروری است به مفاهیم و الگوی تحلیل پرداخته شود. توضیحات مقدماتی برای درک بهتر پژوهش در چهار بند ارائه می شود که شامل:

1- توضیح واژگان و مفاهیم مربوط به حکومت و حکومت جهانی و واژگان مرتبط با آن.

2- قرآن و پاسخگویی به مسائل سیاسی - اجتماعی

3- روش شناسی فهم قرآن کریم؛ که به شناخت ویژگی ها و شیوه های تفسیر قرآن اشاره دارد.

4- و در آخر، چگونگی کاربرد الگوی تحلیل در قرآن بررسی می شود.

مفاهیم این گفتار عبارتند از: مبانی، حکومت جهانی (در رابطه با توضیح حکومت جهانی باید اصطلاح های مرتبط با آن را نیز توضیح داد که شامل: دولت و انواع آن، حکومت و انواع آن است)

بخش اول: مفاهیم

1- مبانی:

1-1. مبانی جمع مبنی به معنی پایه و اساس و علت است. مبانی فقهی، آن دسته از پایه‌ها و بنیان‌هایی است که فهم و استنباط فقهی بر اساس آنها شکل می‌گیرد که زیربنای حجیت و اعتبار احکام شرعی تلقی می‌شود.¹

2-1. مبانی به معنی «مکان بنا» و بناگذاری و پایه زیرین هر بنا، منظور پایه‌های زیرین فکری و اصولی است که شاخه‌های دیگر اندیشه بر آن بنا شده و از آن ناشی و یا بر آن استوار شده و لزوماً باید در سازگاری با آن باشد.²

3-1. مراد از مبانی در این پایان‌نامه عبارتند از ادله و دلائل قرآنی: زیرا منابع استدلال و استنباط فقهی شامل قرآن، سنت، عقل و اجماع می‌باشد و قرآن اولین و اصلی‌ترین منبع استنباط است و ما بر آنیم که حکومت جهانی حضرت مهدی+ را در یکی از منابع استنباط یعنی قرآن بررسی نماییم و ادله و دلائل قرآنی آن را بازنمایی کنیم.

2- دولت³:

وجود دولت در زندگی اجتماعی بشر، یک نیاز فطری و طبیعی است و از مهم‌ترین موضوعاتی است که بشر از آغاز پیدایش، به آن توجه داشته است. ارسطو، وجود دولت را یک ضروری اجتماعی می‌داند که انسان به طور فطری آن را درک می‌کند و کسی که بخواهد بدون

1 - عباسعلی عمید زنجانی، *فقه سیاسی*، ج 2، چ سوم، سپهر، تهران، 1373، ج 2، ص 22.

2 - محمدحسن باریک‌بین، *مبانی انسان‌شناختی نظریه ولایت فقیه از دیدگاه امام خمینی*، دانشگاه باقرالعلوم، قم، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، 1380، ص 5.

آن زندگی کند یا موجود وحشی است که از انسانیت دور است و یا موجود بالاتر از انسانیت یعنی فرشته است. افلاطون نیز، تحصیل حیات با فضیلت را برای افراد بشر جز با وجود دولت ممکن نمی‌داند.¹

امروزه، در بحث‌های سیاسی، دولت معانی مختلفی را در بر دارد که عمده‌ترین آن شامل:

1- دولت به معنای قوه مجریه: شامل رئیس قوه مجریه و کابینه (وزراء، معاونین، سخنگو و...)

2- دولت به معنای حکومت: حکومت که خود عنصر بنیادین دولت و وسیله‌ای است در خدمت هدف‌های اعضای دولت (یعنی مردم) که غالباً دارای سه رکن قوه مجریه، قضائیه و مقننه می‌باشد.

3- دولت به معنای کشور: مراد ما از دولت به معنای اخیر است که دولت - شهر یونان قدیم و حال دولت ملی شامل آن می‌شود که این دو مفهوم در ذیل توضیح داده می‌شود.

3- دولت - شهر²:

در قرن‌های پنجم و چهارم قبل از میلاد، مردم یونان در شهرهایی مثل آتن و اسپارت زندگی می‌کردند که هر یک به مثابه دولتی جداگانه بود و به همین مناسبت آنها را پولیس یا دولت - شهر می‌نامیدند. هر پولیس مرکب بود از یک هسته شهری که اطراف آن را کشتزارهایی گسترده بود و شهریان، همه یا بیشتر خواربار خود را از فرآورده آنها به دست می‌آوردند. تمام شهروندان بالغ ذکور که شماره آنها از 45 تا 50 هزار تن در نمی‌گذشت، حق رأی داشتند و چون همگی آنها عضو مجلس ملی بودند، مستقیم در حل و فصل امور شرکت می‌کردند و همین مجلس، عالی‌ترین مرجع حاکمیت ملی بود.³

1 - جعفر سبحانی، مبانی حکومت اسلامی، 2 ج، توحید، قم، 1362، ج 1، ص 10.

2 - Polis

3 - علی آقابخشی، فرهنگ علوم سیاسی، چ دوم، مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، تهران، 1375، ص 296.

قابل ذکر است که پولیس یا همان گردهمایی همبسته گروهی با استعمار بردگان همراه بود و به بهره‌مندی از حقوق و اجتماع تأکید می‌شد و سلطه و اطاعت مورد توجه نبود.¹

4- دولت ملی^۲:

این واژه، در قرون 15 و 16 میلادی با اضمحلال امپراطوری‌ها مصطلح شد و به موجب آن، گروه‌های ساکنان کم و بیش همانند و همجوار (ملت) در سرحدات مشخص، تشکیل دولت دادند. دولت ملی به مفهوم واقعی در قرن 17 م و پس از صلح و ستفالی (1648) به وجود آمد. اهمیت قراردادهای وستفالی بیشتر از آن جهت است که برای اولین بار پس از جنگ‌های طولانی، واحدهای جغرافیایی مختلف اروپا از نظر داخلی و خارجی، عملاً و رسماً استقلال یافتند و بر طبق قراردادهای مزبور مساوی شناخته شدند.³

دولت - ملت‌ها (کشورها) گرچه مردم را در داخل مرزها متحد کرد، اما بین آنها (کشورها) دیواری حائل برپا ساخت که ناسیونالیسم یا جانبداری از منافع کشورها بود، که از عوامل ایجاد جنگ بین ملت‌ها می‌باشد. امروزه، دولت به معنای مدرن عبارتند از: مجموعه‌ی واحدی که متشکل از عناصر بنیادی مردم، سرزمین، حکومت و حاکمیت تشکیل یافته‌اند.

3- حکومت^۴:

از آنجایی که زندگی اجتماعی، بدون وجود نظم و قانون امکان‌پذیر نمی‌باشد، همواره بشر در هر مرحله‌ای از علم و دانش و فرهنگ از نوعی حکومت برخوردار بوده و تاریخ، ضرورت وجود حکومت را نشان می‌دهد که با فروپاشی حکومتی، و ظهور حکومت جدید، چنان هرج و مرجی در جامعه پدید می‌آید که همه چیز در آتش آن می‌سوزد و خاکستر می‌شود.

1 - عبدالرحمن عالم، *بنیادهای علم سیاست*، چ پنجم، نی، تهران، 1378، ص 5.

2 - state

3 - علی آقابخش، پیشین، ص 250.

4 - Government

به طور کلی، حکومت در اصطلاح علوم سیاسی به معنای فن کشورداری و تدبیر و اندیشه در اداره و تنظیم امور داخلی و خارجی کشور است. حکومت به عنوان یکی از عناصر چهارگانه تشکیل دهنده دولت، عبارتند از مجموعه نهادهایی که در یک پیوند و ارتباط تعریف شده با یکدیگر، در یک سرزمین مشخص و بر اجتماع انسانی ساکن در آن، اعمال حاکمیت می شود.¹

در مورد کارکرد حکومت باید گفت؛ دولت‌ها، توسط حکومتشان هدف‌های خود را تدوین، بیان و مستحق می‌کنند. کارگزاری که در سطح جامعه، مسئول اجرای قواعد رفتار است و اطاعت را تأمین می‌کند، حکومت نام دارد. سازمان یافتگی سیاسی یا حکومت برای موجودیت دولت اساسی است. در واقع هیچ دولتی، بدون حکومت وجود ندارد.²

5- انواع حکومت

5-1) حکومت‌های خودکامه و استبدادی:

این نوع حکومت که بر اساس حاکمیت فرد یا گروهی خاص بنا شده، بر محور اراده فرد یا آن گروه است و تأمین کننده منافع آنها است و نتیجه آن بردگی جامعه و بدبختی و سیه‌روزی آنها است، چنانچه بیشترین جنایات در طول تاریخ توسط این حاکمان مستبد و خودکامه انجام شده است که برای حفظ خویش، هیچ حد و مرزی را نمی‌شناسند.

در این نوع حکومت، اراده مردم و مصالح آنها جایی ندارد و همه چیز بر محور زور می‌چرخد. گاه استبداد، فردی است و گاه حزبی، به طوری که حزب کوچک با توسل به زور بر اکثریت مسلط می‌شوند و افکار خود را بر آنها تحمیل می‌کنند و چیزی است که مارکسیست‌ها به نام دیکتاتوری پرولتاریا از آن یاد می‌کنند.³ آثار سوء و نکته‌بار حکومت‌های

1 - مهدی حائری یزدی، حکمت و حکومت، ج اول، شادی، تهران، 1374، ص 54.

2 - عبدالرحمن عالم، پیشین، ص 143.

3 - ناصر مکارم شیرازی، پیام قرآن، 10 ج، چ اول، مدرسه امام علی بن ابیطالب، 7، قم، 1374، ج 10، ص 41.

خودکامه و استبدادی بر کسی پوشیده نیست، قرآن مجید می فرماید:

(إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَ جَعَلُوا أَعْرَظَ أَهْلِهَا أُذُنًا وَ كَذَلِكَ يَفْعَلُونَ)؛¹

«پادشاهان خودکامه هنگامی که وارد منطقه آبادی می شوند، آن را به فساد و تباهی می کشند و عزیزان آنجا را ذلیل می کنند و کارشان (همیشه) این نگونه است».

5-2) حکومت دموکراسی:

این نوع حکومت که عالی ترین و کامل ترین نوع حکومت در دنیای امروزی به شمار می رود، به این گونه است که تمام مردم از هر گروه و قشری ظاهراً با آزادی کامل به پای صندوق های رأی رفته و نمایندگان واقعی خود را انتخاب می کنند. و سرنوشت خویش را برای چند سال - تحت ضوابطی خاص - به دست آنها می سپارند. آنها نیز با تبادل نظر و مشورت ظاهراً آزادانه، قوانین و مقرراتی را که به عقلشان حافظ منافع مردم است را وضع می کنند. رئیس هیأت اجرایی (نخست وزیر یا رئیس جمهور) گاهی توسط این نمایندگان انتخاب می شوند و گاهی مستقیماً توسط مردم تعیین می شوند.

در این نوع حکومت، بر خلاف چهره زیبای آن، غالباً «اقلیت ها» در چهره «اکثریت» ظاهر می شوند و عقاید خود را بر آنها تحمیل می کنند، به این ترتیب که صاحبان «زر» و «زور» با در دست داشتن وسایل ارتباط جمعی، و با تغذیه اهداف و مقاصد و برنامه ها و اشخاص مورد نظر خویش، به طور مستقیم و غیر مستقیم، به مطبوعات تجاری، رادیو و تلویزیون ها، افکار عمومی را در مسیر خواسته های خود منحرف می کنند که عملاً حکومتی روی کار می آید که تنها در مسیر منافع این اقلیت گام برمی دارد.²

در این گونه جوامع که نمونه های فراوانی در اروپا و به ویژه در آمریکا دارد، حکومت

1 - نمل (27) آیه 34.

2 - ناصر مکارم شیرازی، حکومت جهانی مهدی +، چ هفتم، مدرسه الامام علی 7، قم، 1375، صص 74-72.

در واقع نوعی استبداد و ظالمانه است که در لباس دموکراسی و حکومت مردمی عرضه می‌شود. به طور کلی، دموکراسی آفات سه‌گانه‌ای دارد که شامل: الف) برنده همیشگی، سرمایه‌دارانند. ب) استبداد نیمی از مردم بر دیگران ج) تصویب قوانین انحرافی هماهنگ با خواسته‌های محیط مثل سقط جنین.¹

3-5) حکومت دینی:

در مقام نظری‌پردازی و تعریف، تعاریف مختلفی از «حکومت دینی» عرضه شده که مدل‌های گوناگونی از ترکیب و تلفیق دین و دولت را ارائه می‌کند که به اجمال برخی را می‌آوریم: 1- حکومت دینی، حکومتی است که در آن مؤمنان و معتقدان به یک دین خاص، صاحب اقتدار سیاسی باشند و مجموعه قدرت سیاسی جامعه و همه سازمان‌ها و نهادهای آن به دست متدینان به دین معینی مثل اسلام و مسیحیت اداره شود. بر این اساس حکومت دینی مرادف با «حکومت دین‌داران» است.

2- حکومت دینی، حکومتی است که اقتدار سیاسی جامعه به دست طبقه خاصی به نام «رجال دین» باشد. بر این اساس، نفس این مسأله که نهادهای مختلف قدرت سیاسی به دست شخصیت‌های مذهبی و رجال دین اداره شود، حکومت را به دینی بودن متصف می‌سازد. شکل افراطی آن در اروپای قرون وسطی در مسیحیت کاتولیک اتفاق افتاد.

3- حکومت دینی، دولتی است که دفاع و تبلیغ و ترویج مذهب و دین خاصی را بر عهده گرفت است. بر این اساس، جوهر و قوام دین بودن یک حکومت را باید در حالت «مدافعه‌گرایانه» آن برای یک دین خاص جستجو کرد، که نمونه آن حکومت صفویان در ایران، حکومت وهابیان در عربستان سعودی، و دولت طالبان در افغانستان است.

4- حکومت دینی، حکومتی است که مرجعیت همه جانبه دین خاصی را در عرصه سیاست و اداره جامعه پذیرفته است؛ یعنی دولت و نهادهای مختلف آن خود را در برابر

1 - ناصر مکارم شیرازی، پیام قرآن، پیشین، ص 50.

آموزه‌ها و تعالیم دین و مذهب خاصی متعهد می‌دانند، در تدابیر و تصمیمات و وضع قوانین و شیوه سلوک با مردم و نوع معیشت و تنظیم انحای روابط اجتماعی، دغدغه دین داشته باشند و در همه این شئون حکومتی از تعالیم دینی الهام بگیرند و آن‌ها را با دین موزون و هماهنگ کنند. این تفسیر از حکومت دینی، به دنبال تأسیس «جامعه دینی» است.

حکومت اسلامی، حکومت دینی از نوع چهارم است: یعنی در چنین حکومتی، می‌خواهد، کلیه روابط اجتماعی، اعم از فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و نظامی را بر اساس آموزه‌های اسلام شکل دهد. و همه شئون خویش را هماهنگ و همساز با دین اسلام نماید و مرجعیت دین و اهتمام به آن را در عرصه‌های مختلف سیاست و تدبیر امور جامعه پیاده کند. چنین حکومتی، نه بر محور اراده فرد یا افراد می‌چرخد، و نه بر محور اراده اکثریت مردم، بلکه بر اساس اراده الله است، و به یقین خداوند اراده‌ای جز تأمین مصالح واقعی بندگانش ندارد. این نوع حکومت، در حکومت انبیاء و جانشینان راستین آنها و کسانی که خط انبیاء را ادامه می‌دهند، دیده می‌شود.¹

حکومت اسلامی، در حکومت پیامبر⁶ و امامان معصوم: و کسانی که با داشتن شرایط ویژه، حق حکومت را از سوی آنها دریافت کنند، خلاصه می‌شود که دارای دو رکن کسب رضایت الهی و کسب رضایت مردمی است. از منظر آموزه‌های شیعی، حتی در عصر غیبت امام زمان+، حکومتی از مشروعیت برخوردار است که علاوه بر مقبولیت و رضایت مردمی، مورد تأیید خداوند بر اساس آموزه‌های دینی باشد. بنابراین، اصول و زیرساخت‌هایی اساسی و مشخص در دین وجود دارد که حکومت با آنها ماهیت و چهره‌ای ویژه می‌یابد و از دیگر نظام‌های سیاسی متمایز می‌شود که التزام به احکام الهی و رعایت شیوه‌ها و هنجارهای تبیین شده در منابع دینی از سوی حاکمانی که دارای صلاحیت‌های معین و تعریف شده در نصوص دینی هستند که با نصب الهی و مقبولیت مردمی حاکم شدند، از مهم‌ترین آنها است.²

1 - ناصر مکارم شیرازی، پیام قرآن، پیشین، ص 43.

2 - حمیدرضا شاکرین، حکومت دینی، چ ششم، معارف قم، 1387، ص 14.

5-4) حکومت جهانی¹:

حکومت جهانی را می‌توان یکی از انواع حکومت‌ها به حساب آورد که بیشتر به دنبال جهان شمولی حکومت آرمانی است، و این نوع حکومت در اصطلاح سیاسی، قدرت سیاسی عالی واحد جهانی را گویند که دارای یک ایدئولوژی حکومتی است که ساختار حکومت در راستای اهداف آن ایدئولوژی سامان می‌گیرد که در گستره جهانی اعمال می‌شود.²

حکومت جهانی الهی، قسمتی از حکومت جهانی است که ادیان الهی مانند اسلام، مسیحیت یهودیت و زردشتیت در مورد حکومت جهانی - «حکومت آخرالزمان» - نظر داده‌اند. مسیحی‌ها، در دوران پس از مسیح، همواره در جهت مسیحی کردن همه جهانیان بوده‌اند و هستند. لکن مشکل آنها این است که در دین مسیح فرامین و راهکارهای حکومت و سیاست مطرح نیست، چه برسد به آن که حکومت جهانی و جهانی شدن را تبیین نماید. مسیحیت نظر دارد که عیسی در آخر دوران تاریخ بشر ظهور خواهد کرد و جهان را با جانشینی فردی که عرب‌ها آن را «فارقلیطا» ترجمه کرده‌اند تحت حکومت واحد الهی درمی‌آورد.³

یهودیت نیز به آخرالزمان و حکومت جهانی اعتقاد دارد، لکن فعلاً یهودیت را متعلق به قوم یهود می‌داند و دیگران را جایز نمی‌داند که به مذهب یهود درآیند. زردشتی‌ها نیز به حکومت آخرالزمان و تسلط کامل اهورامزدا و نورانیت اهورامزدا بر جهان اعتقاد دارند، لکن بحثی در مذهب زردشتیت یافت نمی‌شود.⁴

در این میان، اسلام، برنامه حکومتی دارد و امید به حکومت جهانی، پاسخی است به نگرانی بشر از آینده خود، و شیعیان با اعتقاد به ظهور منجی حی - امام مهدی + - و برپایی حکومت جهانی عدل توسط آن حضرت، به زندگی خویش معنا و گرمی می‌دهند.

1 - World Government.

2 - علی آقابخشی، پیشین، ص 422.

3 - اسدالله بادامچیان، جهان وطنی، فراملیتی بین المللی، نشریه شما، شماره 12، 1380.

4 - همان.

این پایان‌نامه بر آن است که بحث حکومت جهانی و مفهوم آن را در قرآن بررسی کند که آیا قرآن به مفهوم حکومت جهانی پرداخته و به چه نوع حکومتی در آخرالزمان اعتقاد دارد. بدین منظور ابتدا باید به این پرسش پاسخ دهیم که آیا قرآن به مباحث سیاسی - اجتماعی پرداخته است یا فقط به مسائل فردی نظر دارد؟ برای پاسخ به این پرسش به بند 2 یعنی قرآن و مباحث سیاسی و اجتماعی نگاه می‌کنیم.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه باقر العلوم علیه السلام می باشد

